

15-Iyun, 2026-yil

**ANGLIYA VA AMERIKA MULTIMADANIY ADABIY KONTEKSTIDA
SHARQONA RUHIYATNING BADIY IFODASI**

Muxtorova Maftuna Ilxom qizi

Buxoro davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Angliya va Amerika multimadaniy adabiyotida sharqona ruhiyatning badiiy ifodasi masalasi ko‘rib chiqiladi. Orientalizm va postkolonial nazariyalar asosida G‘arb adabiyotida Sharq obrazlarining evolyutsiyasi tahlil etiladi. Maqolada multikulturalizm adabiyotining yorqin namunalari — Khaled Hosseini, Jhumpa Lahiri, Salman Rushdie asarlari misolida sharqona mentalitet va ruhiyatning badiiy vositalar orqali ifodalanish xususiyatlari o‘rganiladi.*

Kalit so‘zlar: *sharqona ruhiyat, multikulturalizm, orientalizm, postkolonial adabiyot, badiiy ifoda, G‘arb-Sharq muloqoti, gibridlik.*

Kirish

XX–XXI asrlar G‘arb adabiyotida madaniyatlararo muloqot va Sharq-G‘arb munosabatlarini aks ettirishning o‘ziga xos yo‘nalishlari shakllandi. Angliya va Amerikada rivojlangan multimadaniy adabiyot nafaqat turli etnik guruhlarning hayotini tasvirlash bilan cheklanib qolmay, balki sharqona falsafa, mentalitet va ruhiyatni badiiy jihatdan qayta ifodalashga ham intiladi. Bu hodisa, bir tomondan, kolonializm va imperializm merosiga tanqidiy munosabatni, ikkinchi tomondan esa, madaniyatlar o‘rtasidagi haqiqiy dialog zaruriyatini aks ettiradi.

Edward Said o‘zining mashhur "Orientalizm" (1978) asarida G‘arb adabiyoti va fanining Sharqni qanday qurib chiqishini tanqidiy tahlil qildi. Said ning fikricha, G‘arb Sharqni haqiqiy holda emas, balki o‘zining siyosiy va madaniy manfaatlari nuqtai nazaridan tasvirlagan. Biroq postkolonial davr adabiyotida bu manzara tubdan o‘zgardi: endi Sharqdan chiqqan yoki sharqona ildizlarga ega bo‘lgan yozuvchilar G‘arb adabiy makkonida o‘z ovozlari ko‘tardilar.

Orientalizmdan postkolonializmga: sharqona obrazning evolyutsiyasi

XIX asr ingliz adabiyotida — Rudyard Kipling, Joseph Conrad asarlarida — Sharq ko‘pincha sirli, xavfli va "sivilizatsiyalanmagan" dunyo sifatida tasvirlangan. Kipling ning "Kim" (1901) romani yoki Conrad ning "Zulmat qalbida" (1899) asari sharqona olamni G‘arb qahramonining nuqtai nazaridan ko‘rsatib, Sharqni passiv obyekt sifatida taqdim etgan. Bu yondashuv Said tomonidan "orientalistik diskurs" deb ataldi.

XX asrning ikkinchi yarmida, ayniqsa dekolonizatsiya jarayonlari boshlanganidan so‘ng, bu manzara tubdan o‘zgarib boshladi. Salman Rushdie ning "Tunda tug‘ilgan bolalar" (1981) romani bu o‘zgarishning yorqin ramzi bo‘ldi. Rushdie Hindistonning mustaqillik tarixi va sharqona mifologiyasini magik realizm uslubida qayta yaratib, Sharqqa faol subyekt maqomini qaytardi. Uning qahramonlari sharqona ruhiyat va g‘arbona modernizmni uyg‘unlashtirgan, ikki dunyoning chegara mintaqasida yashaydi.

15-Iyun, 2026-yil

Amerika multimadaniy adabiyotida sharqona ruhiyat

Amerika multimadaniy adabiyotida sharqona ruhiyat asosan immigranlar va diaspora hayoti orqali ifodalanadi. Jhumpa Lahiri ning "Ismsiz" (2003) romanida bengaliyalik oilaning Amerika hayotiga moslashish jarayoni tasvirlanganda, sharqona va g‘arbonsa qadriyatlar o‘rtasidagi ziddiyat asarning markaziy o‘qi bo‘lib xizmat qiladi. Lahiri ning qahramonlari ikki madaniyat o‘rtasida "uchinchi makon"da yashab, na to‘liq sharqlik, na to‘liq g‘arblik bo‘la oladi.

Xolid Husayniyning "Shamol ortidan yugurib" (2003) asarida afg‘on sharqona ruhiyati — or-nomus, do‘stlik, sadoqat, diniy ong — Amerika zaminida yangi ma’no kasb etadi. Husayniyning qahramon Amir Amerika turmush tarzini o‘zlashtirib olgan bo‘lsa ham, ichki dunyosi, vijdon va qiynoqlari sharqona etika va axloq tizimida saqlanib qoladi. Bu ikkilamchilik asarning asosiy badiiy kuchini tashkil etadi.

Sharqona ruhiyatning badiiy ifoda vositalari

Tahlil qilingan asarlarda sharqona ruhiyat quyidagi badiiy vositalar orqali ifodalanadi:

1. Til va nutq: Sharqona so‘zlar, iboralar va hikmat gaplarining matnda saqlanib qolishi (arablashgan, forsiy yoki hindcha so‘zlar) qahramonning madaniy ildizini ta’kidlaydi.
2. Diniy va mifologik motivlar: Islom, Hinduizm va Buddizm an‘analari, bayramlar, marosimlar va ruhiy holatlar badiiy to‘qimaning ajralmas qismiga aylanadi.
3. Oila va jamoa: Sharqona kollektivistik qadriyatlar — katta oilaga sadoqat, otanaga hurmat, jamoat fikriga bo‘ysunish — g‘arbonsa individualizm bilan keskin qarama-qarshi qo‘yiladi.
4. Xotira va nostalgi: Vatanga, bolalik joylariga, yo‘qolgan dunyoga bo‘lgan kuchli hissiy bog‘liqlik sharqona qahramonning psixologik portretini belgilaydi.

Xulosa

Angliya va Amerika multimadaniy adabiyotida sharqona ruhiyatning badiiy ifodasi murakkab va ko‘p qatlamli jarayonni ifodalaydi. Orientalistik bosqichdan postkolonial bosqichga o‘tish jarayonida Sharq obrazi passiv obyektidan faol subyektga aylandi. Zamonaviy multikulturalizm adabiyotida sharqona va g‘arbonsa madaniy elementlarning o‘zaro ta’siri yangi estetik hodisani — gibril identifikatsiyani — vujudga keltiradi.

Ushbu adabiy hodisaning o‘rganilishi nafaqat adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan, balki madaniyatlararo muloqot, globallasuv va milliy o‘zlikni saqlash masalalari kontekstida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, mazkur tadqiqot o‘zbek adabiyotshunosligida qiyosiy va postkolonial metodlarning yangi imkoniyatlarini ko‘rsatib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Said E. Orientalizm: G‘arb Sharqni qanday talqin qiladi. — New York: Pantheon Books, 1978. — 368 b.
2. Bhabha H.K. The Location of Culture. — London: Routledge, 1994. — 285 b.

15-iyun, 2026-yil

3. Spivak G.Ch. *Can the Subaltern Speak? // Marxism and the Interpretation of Culture.* — Urbana, 1988. — B. 271–313.
4. Hall S. *Cultural Identity and Diaspora.* — London: Lawrence & Wishart, 1990. — B. 222–237.
5. Rushdie S. *Midnight's Children.* — London: Jonathan Cape, 1981. — 446 b.
6. Hosseini Kh. *The Kite Runner.* — New York: Riverhead Books, 2003. — 324 b.
7. Lahiri J. *The Namesake.* — Boston: Houghton Mifflin, 2003. — 291 b.
8. Conrad J. *Heart of Darkness.* — London: Blackwood's Magazine, 1899. — 96 b.
9. Ashcroft B., Griffiths G., Tiffin H. *The Empire Writes Back.* — London: Routledge, 1989. — 246 b.
10. Yo‘ldoshev Q. *Adabiyotshunoslikka kirish.* — Toshkent: O‘qituvchi, 2015. — 320 b.
11. Mukhtorova Maftuna Ilkhom Kizi. (2024). *Representations Muslims in Middle English Literature.* Zenodo.

Global
Science
Publication